

Batı'da Barış, Doğu'da Savaş: Pasarofça Antlaşması Sonrası Suriye ve Irak'ta Nizamın Tesisi (1718-1722)

M. HABİB SAÇMALI*

Öz

Osmanlı Devleti 1722-1747 yılları arasında İran'da uzun süren savaşlara katıldı. Bu makale, Batı'da barışın sağlandığı ve Doğu'da savaş ihtimalinin günden güne arttığı 1718-1722 yılları arası dönemde Osmanlı hükümetinin imparatorluğun güneydoğu bölgelerinde yaptığı hazırlıkları ele almaktadır. Makale Suriye ve Irak'taki askerî ve siyasi nizamın tesisi faaliyetlerini merkez-çevre ilişkileri bağlamında Osmanlı arşiv kaynaklarını esas alarak incelemekte, Osmanlı merkezî otoritesinin Suriye ve Irak'taki gücünün imkânlarını ve sınırlarını tartışmaktadır. Araştırmanın bulguları, Bâbü'lî'nin bir yandan sert önlemler (sopa), diğer yandan önemli tavizlerle (havuç) merkezi otoriteyi sağlamaya çalıştığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Merkez-Çevre, Mevâli Urbânı, Suriye, Irak.

Peace in the West, War in the East: Reestablishing Order in Syria and Iraq after the Treaty of Passarowitz (1718-1722)

Abstract

The Ottoman Empire participated in long-lasting wars on the Iranian front between 1722 and 1747. This article deals with the preparations the Sublime Porte made in the empire's southeast between 1718 and 1722, when peace was established in the west and the possibility of war in the east increased day by day. The article specifically examines the Porte's measures to establish military and political order in today's Syria and Iraq in the context of center-periphery relations, based on Ottoman archival sources. It discusses the power and limitations of the Ottoman central authority in Syria and Iraq. One of the article's main arguments is that the Sublime Porte tried to establish the central authority with employing strict measures (stick) on the one hand and making important concessions (carrot) on the other.

Keywords: Ottoman, Center-Periphery, Mawali Bedouins, Syria, Iraq.

The summary is at the end of the article

* Arş.Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü / Research Assistant Dr., İstanbul Medeniyet University, The Department of Political Science and Public Administration, İstanbul, Türkiye, ORCID 0000-0002-7291-3904 muhammethabib@gmail.com.

DOI: 10.26570/isad.1235710 • Gelis/Received 20.09.2022 • Kabul/Accepted 21.10.2022

Atif/Citation Saçmalı, M. Habib, "Batı'da Barış, Doğu'da Savaş: Pasarofça Antlaşması Sonrası Suriye ve Irak'ta Nizamın Tesisi [1718-1722]", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 49 [2023]: 7-31.

Giriş

21 Temmuz 1718 tarihinde imzalanan ve Osmanlı Devleti ile Avusturya-Venedik ittifakı arasındaki üç senelik savaşı sona erdiren Pasarofça Antlaşması, 1683 Viyana Kuşatması sonrası büyük savaşlara sahne olan Osmanlı Devleti'nin batı cephesinde nispeten uzun süreli barışı tesis etti. Bu tarihten dört sene sonra ise İran'da Gılzâyî Afganları tarafından Safevî hanedanının yıkılmasıyla, bölgede Osmanlılar'ın da dahil olduğu yirmi beş sene sürecek bir savaşlar dönemi başladı.¹ O dönemde İran'da bir savaş çıkması ihtimali haricinde, Rusya'nın kuzeyden Osmanlı topraklarına saldırma ihtimali de Bâbüâlî tarafından ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmekteydi. Bu sebeple 1718 yılı sonrası dönemde Osmanlı-Rus ve Osmanlı-İran sınır bölgelerinde askerî tahkimatlar istikrarlı şekilde arttırılmıştır. İran sınır hattında Osmanlı idaresi altında bulunan Gürcü prensliklerinden Basra'ya kadar olan ve Çıldır, Erzurum, Kars, Van ve Bağdat'ı kapsayan sınır bölgelerinde nizamın tesisi ve askerî hazırlıkların arttırılması faaliyetleri sürdürülmüştür.²

Sınır bölgesi olan Irak'ta, Osmanlı merkezî otoritesi Batı'da barış sonrası ve Doğu'da muhtemel savaş öncesi yeniden nizamı tesis etmek için nasıl bir perspektife sahipti? Hangi yerel unsurlar ve dinamikler güvenlik açısından öncelikli tehdit olarak görülmekteydi? Suriye ve Irak, İstanbul açısından ne ölçüde birbirleriyle bağlantılı görülüyordu? XVIII. yüzyılın ilk yarısında imparatorluk merkezi ile güneydoğu bölgeleri arasındaki ilişkinin dinamikleri nasıl şekillenmekteydi? Merkezde üretilen politikalar sahada nasıl zorluklarla karşılaşmakta, ne ölçüde başarıya ulaşmaktaydı?

Bu ve benzeri sorulara cevapların aranacağı bu makalede, ulaşılan temel sonuçlardan biri Bâbüâlî'nin güvenlik açısından Irak ve Suriye coğrafyasını birbirleriyle irtibatlı gördüğü ve her iki bölgeye yönelik güvenlik politikalarını bütüncül bir bakış açısıyla oluşturduğudur. Ayrıca Osmanlılar'ın o dönemde Irak ve Suriye'deki faaliyetleri, bedevi Arap gruplarının her iki bölgede Osmanlı merkezî otoritesi için en önemli emniyet sorununu teşkil ettiğini göstermektedir. Bu sorunun çözümünde eyalet güçlerinin

1 Safevî Devleti'ne bağlı olarak Kandeher bölgesinin hâkimi olan Gılzâyî Afganlar 1722 senesinde İsfahan'ı kuşatarak ele geçirmişler ve İran'da 1729 senesine kadar sürecek olan Afgan hakimiyetini başlatmışlardır (konuyla ilgili ayrıntılı bir çalışma için bk. Lockhart, *The Fall of the Safavi Dynasty*).

2 Rusya sınırı ve Batı Gürcistan'daki mevzu bahis askerî hazırlıklar ve siyasi nizam tesisi faaliyetleri için bk. Saçmalı, "Sunni-Shiite Political Relations", s. 124-34. Erzurum, Kars ve Van bölgelerindeki siyasi ve askerî düzenin yeniden sağlanmasına yönelik önlemlere dair bazı birincil kaynaklar için bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 129, s. 3 (h. 13, Evâhir-i Cemâziyelâhir 1131/11-19 Mayıs 1719), s. 16 (h. 68, Evâil-i Receb 1131/20-29 Mayıs 1719), s. 346 (h. 1263, Evâil-i Zilhicce 1132/4-13 Ekim 1720).

doğrudan askerî operasyonları yanında, Anadolu'daki göçebe grupların Suriye'de zorunlu iskân ettirilmesiyle dolaylı ve tedricî, fakat daha kalıcı çözüm yolları denenmesi, Bâbüâli'nin bölgeye yönelik siyasetini anlamada önemli veriler sunmaktadır. Merkez-çevre ilişkileri bağlamında ise, Bâbüâli'nin Suriye'deki mevâlilere (bedevi kabileler) yönelik genel bir "sopa-havuç" siyaseti yürüttüğü ve erken modern dönemde "haydut" ile "bürokrat" arasındaki geçişkenliğin önemli bir örneğinin Suriye'de yaşandığı ortaya konmaktadır.³ Ayrıca yerel zorlukların İstanbul'un beklediğinden daha güç aşıldığı ve merkezde üretilen politikalarda esnekliğe gidilerek yeni durumlara göre revize edildiği anlaşılmaktadır. Bu durumun en bariz örneği olarak 1717 senesinden itibaren Suriye'deki yerel isyan hareketinin lideri olan Hamd el-Abbas'ın, 1723 yılında Bâbüâli tarafından mevâlî urbanı beyi tayin edilmesi makalede merkez-çevre güç dengeleri ve müzakereleri bağlamında ele alınacaktır.

1718 sonrasındaki askerî tahkim faaliyetlerinin sebeplerini belirlemek önemli bir husustur. Rusya sınırındaki hazırlıkların Çar I. Petro'dan gelebilecek askerî tehditlere karşı önlem almaya matuf olduğu Bâbüâli'nin yazışmalarında yer almaktadır.⁴ İran sınırında ve civar bölgelerde yapılan hazırlıkların ise İran'da çıkması muhtemel bir savaş sebebiyle olduğu eldeki kaynaklarda açıkça yer almamaktadır. Bu itibarla, doğu sınırında yapılan askerî tahkimatın doğrudan ve sadece İran'da çıkacak bir savaşa hazırlık olduğunu söylemek doğru olmaz. Ayrıca bir cephede uzun süre yoğunlaştıktan sonra, barışın sağlanmasıyla birlikte, ihmal edilen bölgelerde düzen sağlama gayretleri Osmanlı Devleti'nin bilinen uygulamalarındandır. Bu durumun bir örneği Karlofça Antlaşması (1699) sonrasında da yaşanmış, gerek Gürcistan'da gerek Bağdat ve Basra'da merkezî otoritenin siyasî ve askerî açıdan yeniden tahkimi girişimleri olmuştur.⁵ Öte yandan, Osmanlı Devleti'nin İran'a yönelik topyekün savaş kararı alması, İsfahan'ın Afganlar tarafından ele geçirildiği Ekim 1722 tarihinden yaklaşık

3 Osmanlı Devleti'nde "haydut" (bandit) ile "bürokrat" (bureaucrat) geçişkenliğine dair ayrıntılı bir çalışma için bk. Barkey, *Bandits and Bureaucrats*.

Osmanlı Devleti'nin çevresel güçlere karşı yürüttüğü politikaları "sopa-havuç" metodu üzerinden izah eden başka çalışmalar için bk. Ceylan, "Carrot or Stick?"; Klein, *The Margins of Empire*, s. 22, 27, 33, 34, 135.

Bu metot daha geniş planda "Osmanlı pragmatizmi"nin örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. "Osmanlı pragmatizmi"nin analitik bir tahlil aracı olarak kullanılmasına yönelik açıklayıcı ve aynı zamanda eleştirel bir çalışma için bk. Dağlı, "The Limits of Ottoman Pragmatism".

4 BA, Ali Emîri, AE.SAMD.III, nr. 231-22174 (1133/2 Kasım 1720-21 Ekim 1721).

5 Abou-El-Haj, *The 1703 Rebellion*, s. 115-17; Kırca, "Sadaret Yazışmalarını Hâvî Bir Münşeât Mecmuası", s. 134-39; Rayfield, *Edge of Empires*, s. 228. Aynı dönemde Bağdat ve Basra'daki nizamın yeniden tesisi çabaları için aş.bk.

bir sene sonra, Temmuz 1723 tarihinde gerçekleşmiştir.⁶ Bu itibarla mevzubahis 1718-1722 ara dönemde Sadrazam Damad İbrâhim Paşa idaresindeki Bâbüâlî'nin doğu bölgelerindeki nizamı yeniden tesis gayretlerini doğrudan savaş kararının bir neticesi olarak görmek doğru olmayacaktır. O sebeple özellikle bu makalede ele alınacak olan Bâbüâlî'nin Suriye ve Irak'ta nizamı yeniden tesis etme çabalarının, doğrudan İran'da çıkması muhtemel bir savaşa hazırlık olduğu iddia edilmemektedir.

Fakat mevzubahis nizam tesisinde, hükümetin bu ihtimali göz önünde bulundurması oldukça muhtemel bir durumdur. Nitekim İsfahan'ın Afganlar tarafından kuşatıldığı haberi Nisan 1722'te ilk olarak İstanbul'a ulaştığında, Çıldır, Kars, Van, Erzurum, Bağdat ve Basra'ya kadar bütün doğu sınır hattı muhtemel bir savaş emrine hazır olacak şekilde askerî ve siyasi olarak tahkim edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin İran'daki bir savaşa müdahil olmayacak olsa bile, doğu komşusunda çıkacak bir savaşa karşı kendi doğu sınırını hem dış tehditlere hem de iç karışıklıklara karşı korumak için askerî güçlendirmeler yapması olağan ve anlaşılır bir reflektir. Yapılan bu hazırlıklar, saldırı kararı sonrasında da işe yaramıştır. Nitekim Hamd el-Abbas'a mevâlî urbanı beyliği rütbesi, bu savaş kararından birkaç ay önce verilmiş ve kendisi savaş başladıktan sonra sınır bölgelerine gönderilecek zahireler için İstanbul'un emrinde vazifeler icra etmiştir.⁷ Dolayısıyla bu makalede Bâbüâlî'nin 1718-1722 döneminde Suriye ve Irak'taki faaliyetlerinin ana sebepleri olarak biri genel (ihmal edilen bölgelerde nizam tesisi), biri özel (İran'da çıkması muhtemel savaş) olan mevzubahis iki sebep esas alınmaktadır.

Irak ve Suriye'de Nizamın Tesisi

Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1530'larda Bağdat ve civarını ve yaklaşık on sene sonra Basra'yı Osmanlı topraklarına katması sonrası, Irâk-ı Arap⁸ bölgesi Osmanlı Devleti'nin en önemli güç merkezlerinden biri haline geldi. İstanbul idarî olarak Irak'ı dört eyalet ile kontrol etti: Bağdat, Musul, Şehrızor ve Basra. Fakat mühim iç zorluklar ve dış tehditler sebebiyle başşehirden uzak bu sınır bölgesinde merkezî kontrolü tesis etmek kolay olmadı. Öncelikle Irak bölgesinde Sünnî ve Şii mezhebine bağlı Arap, Kürt

6 Saçmalı, "Sunni-Shiite Political Relations", s. 167, 172-73.

7 Mesela bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 134, s. 84 (h. 308, Evâsıt-ı Ramazan 1139/2-11 Mayıs 1727), s. 87 (h. 316, Evâhir-i Ramazan 1139/12-21 Mayıs 1727).

8 Yaklaşık günümüz Irak coğrafyasını kapsayan alan o dönemlerde Irâk-ı Arap olarak adlandırılmaktaydı. Günümüz İran'ının batı bölgesinde yer alan ve Fırat'ın doğusunda kalan dağlık bölge Irâk-ı Acem olarak isimlendirilmekteydi. Bu sebeple Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1533-35 seneleri arasındaki seferi, Osmanlı kaynaklarında "İrakeyn seferi" (iki Irak seferi) olarak geçmektedir (bk. Küçükçaşçı, "Irak", s. 85-86).

ve Türkmen etnisitelerinden oluşan oldukça heterojen bir nüfus yapısı bulunmaktaydı.⁹ Çeşitli Kürt ve bedevi Arap aşiretleri Irak ve Suriye bölgesinde merkezî nizamın tesisine karşı sürekli bir güvenlik problemi teşkil etmekteydi.¹⁰ Basra, Bağdat, Halep ve Şam gibi büyük şehirleri birbirine bağlayan yollar üzerindeki ticaret ve hac kervanları bedevi aşiretlerin sıklıkla hedefi olmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nin Batı'da Kutsal İttifak kuvvetlerine karşı savaştığı XVII. yüzyılın son dönemi, Irak'ta geniş çaplı ve eş zamanlı Kürt ve bedevi Arap isyanlarına sahne oldu. 1689 senesinde yerel bir Kürt lider olan Süleyman Kirmac'ın Şehrizor'da çıkardığı, Şehrizor valisini öldürdüğü ve Kerkük'ü ele geçirdiği isyan ancak Karlofça Antlaşması sonrası ve Osmanlı-Safevî ortak operasyonu ile bastırıldı.¹¹ 1691 senesinde başlayan ve Cezayir, Ma'dan, Müntefik, Âl-i Serrâc gibi çeşitli Arap aşiretlerinin birlikte kalkıştığı Basra isyanı ise 1695 senesinde Basra'nın bedevi Arap kabilelerinin eline geçmesiyle sonuçlandı. Osmanlı Devleti'nin doğuda zayıf olduğu bu dönemde, sınırın İran tarafındaki Huveyze bölgesinin hanı olan Seyyid Ferecullah Han, Basra'yı 1697 senesinde ele geçirip, şehrin anahtarlarını İstanbul'a göndererek, Basra'nın yeniden Osmanlılar'a katılmasını sağladı. Osmanlı ordusu ancak 1701 yılında şehre girerek tam hakimiyet sağladı.¹²

Dış tehditler açısından ana aktör Safevî Devleti idi ve Safevîler'i Irak bölgesine çeken çeşitli siyasî, iktisadî ve dinî sebepler bulunmaktaydı.¹³ Siyasî açıdan, Irâk-ı Arap bölgesi 1530'lardaki Osmanlı fethi öncesi Safevîler'in elindeydi ve müteakip yüzyıllarda İran için stratejik bir hedef oldu. İktisadî açıdan, Irâk-ı Arap'tan geçen büyük ticaret yollarına sahip olmanın yanında, Basra körfezinin gerçek bir "Fars körfezi" olması bu yolla mümkün olabilirdi. Dinî açıdan ise, özellikle Necef ve Kerbelâ bölgesinde Şii'iler için çok sayıda kutsal mekân olması ve Bağdat'ta ciddi oranda Şii nüfus bulunması, Safevîler'i Irâk-ı Arap'a çeken önemli etmenlerdi. Bütün bunların neticesinde Irak'a olan alakasını canlı tutan Safevî Devleti, 1624 senesinde Bağdat'ı ele geçirmiş ve on dört sene hakimiyeti altında tutmuştu.

9 Parry, "The Period of Murad IV", s. 143.

10 Bedevi Arap grupları arasında en güçlü olanı Osmanlı yönetiminin "mevâlî urbanı" olarak isimlendirdiği gruptu. Mevâlî, Irak ve Suriye'de yaşayan bedevi Arap aşiretlerinin bir birliği/konfederasyonu hüviyetinde idi (bk. Douwes, *The Ottomans in Syria*, s. 26; Winter, "Aufstieg und Niedergang", 249-63).

11 Güngörürler, "Diplomacy and Political Relations", s. 259, 273, 318, 344.

12 Güngörürler, "Diplomacy and Political Relations", s. 260, 283, 301-02, 305, 357-58.

13 Küpeli, "Irak-ı Arap'ta Osmanlı-Safevî Mücadelesi", 227-44. Ayrıca Osmanlılar ve Safevîler arasında Hüzistan, Luristan ve Şehrizor'da sınır ihtilafları bulunmaktaydı (bk. Parry, "The Period of Murad IV", s. 143).

1690'lardaki Basra isyanı ve neticesi düşünüldüğünde, İran'daki siyasi istikrarsızlık ve kargaşaya karşı Irâk-ı Arap bölgesinin güçlendirilmesi Bâbüâli'nin ilk atacağı adımlardandı.

Pasarofça Antlaşması ve İsfahan'ın düşüşü arasındaki kısa dönemde, Osmanlı hükümeti, diğer doğu bölgeleriyle birlikte, Irâk-ı Arap bölgesinde ve günümüz Suriye'sini teşkil eden coğrafyada geniş çaplı askerî operasyonlara girişti.¹⁴ Bu yıllarda Basra'da yeni bir donanma inşası faaliyetine girildi, Musul ve Rakka kaleleri tamir edildi ve Rakka, Halep ve Şam'daki mevâililere karşı çok sayıda askerî operasyonlar gerçekleştirildi. Ayrıca Anadolu'daki Türkmen ve Kürt göçebe aşiretlerinden İstanbul tarafından "itaatsiz" bulunanları, mevâililere karşı denge unsuru olması amacıyla yoğun şekilde Suriye'deki çeşitli bölgelere iskân ettirildi.

Damad İbrâhim Paşa hükümetinden bölgeye yönelik ilk "nizâm-ı memleket" emri Bağdat Valisi Hasan Paşa ve Basra valisi olan oğlu Ahmed Paşa'ya 1719 Nisanında gönderildi.¹⁵ Bu hükümler bedevi Arap ve Türkmen aşiret isyanlarının bastırılması, ziraatın devam etmesi için toprakların korunması, Bağdat yolunu kullanan hacıların korunması ve sınır bölgelerinde güvenlik ve asayişin tamamen sağlanması gibi emirleri içermekteydi.¹⁶ Hasan Paşa, bu vazifelerin yerine getirilmesinde önder tayin edildi. Bâbüâli, Bağdat ve Basra'nın sınırdan olmasının altını çizdi ve Anadolu veya diğer yerlerle kıyas edilemeyecek önemde olduklarını belirtti.¹⁷ Ayrıca bu hükümlerde Hasan Paşa'nın arzlarına atıf yapılarak, kendisinin "süvari levendât" talebinde bulunduğu ve her iki sınır valisinin istedikleri sayıda süvari alabileceği ifade edildi. Böylece 1719 ilkbaharı itibarıyla, Bâbüâli, Irâk-ı Arap bölgesinde nizamın tesisi sürecini başlatmış oldu. Bu arada Van Kalesi'ndeki tamir ve inşaa faaliyetiyle eş zamanlı olarak, Bâbüâli, Musul Kalesi'nin tahrip olan kısımlarının tamiri emrini verdi. Musul alay beyine ve Musul Kalesi asker zâbitleri ve vilayet âyanına hükümler gönderildi ve Musul Kalesi'nin tamiri için yerli neferat ve timar sahipleri vazifelendirildi.¹⁸

14 Diğer doğu bölgelerine dair hazırlıklar için 2 numaralı dipnota bakınız.

15 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 127, s. 381 (h. 1672, 1673, Evâil-i Cemâziyelâhir 1131/21-30 Nisan 1719).

16 Bağdat Valisi Hasan Paşa'ya gönderilen hükmün sonunda yer alan şu ifadeler dikkat çekicidir: "İfâ-yı nizâm-ı memleket ve himâyet ve sıyânet-i raiyyet ve hüsn-i iyâlet ve hıfz ve hrâset-i vilâyetin ve def'-i ref'-i erbâb-ı şekâvet vesair külli ve cüz'î umûr ve hususların lâıyk-ı dîn u devlet-i aliyye ve muvâfık-ı nâmûs-ı saltanat-ı seniyyem olan vücûh-ı müstahsene üzere icra ve temşiyeti bâbında..." (bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 127, s. 381 [h. 1672, 1673, Evâil-i Cemâziyelâhir 1131/21-30 Nisan 1719]).

17 "... sedd-i sedîd-i sugûr ve serhadd-i mansûrem olan Bağdad ve Basra sair bilâda kıyas olunmayıp..."; "... Anadolu ve sâir bilâd ve diyâra mûmâsil olmadığı âşikâr ..."

18 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 129, s. 209 (h. 789, 790, Evâhir-i Rebîülâhir 1132/1-10 Mart 1720).

Mevâlî Urbânî İsyanı

Osmanlı Devleti'nin güneydoğu sınırında nizamı tesis ve muhtemel savaşlara karşı hazırlıklı olma faaliyetleri sırasında, Osmanlı merkezî otoritesini en fazla zorlayan unsur mevâlî isyanları oldu. Mevâlî, Hama ve Humus arasındaki Suriye çöl bölgesinin hâkim aşiret birliği idi. Bağdat, Basra ve Musul'u Halep ve Şam ile bağlayan ticaret yollarının mevâlî bedevilerinin kontrolünde ve nüfuzu altında olan bölgelerde yer alması, mevâlîleri özellikle önemli kılmaktaydı.¹⁹ Ayrıca mevâlîler, Şam hac yolunu kullanarak Mekke ve Medine'ye giden hac kervanları için de potansiyel bir tehdit oluşturmaktaydı. Merkezî kontrolü ve güvenliği sağlamak amacıyla, Osmanlı yöneticileri bölgede ilk hâkim oldukları dönemden itibaren mevâlîleri Osmanlı idare mekanizmasının içine almaya gayret ettiler. Bu maksatla "urbân beyliği" makamını tesis edip, mevâlî konfederasyonu ile karşılıklı bağımlılığa dayanan bir ilişki kurmayı büyük ölçüde başardılar.²⁰

Bu makalede ele alınan dönemde, Osmanlı hükümeti ile mevâlî urbânî arasındaki ilişkide mevâlî tarafı daha fazla güç elde etmeye çabalamıştır. Buna karşı merkezî yönetim, mevâlîlerin artan gücünü kontrol altına almak için bir dizi siyasî ve askerî hamlelerde bulunmuştur. Mevâlî urbânî beyliği 1680'den ve 1710'ların ortasına kadar olan yaklaşık otuz beş senelik dönemde Abbas ailesinin elinde idi.²¹ Osmanlı Devleti'nin önce

19 Douwes, *The Ottomans in Syria*, s. 26. Mevâlî birliğinin kökleri XIII. yüzyıla dayanmaktaydı ve şeyhlerine "emîrü'l-bâdiye" (çöl emîri) denmekteydi.

20 XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Suriye ve Mısır'ın Yavuz Sultan Selim tarafından fethi sonrası, Osmanlılar "urbân beyliği" makamını tesis ettiler. Bu makam mevâlî aşiret konfederasyonunun başındaki şeyhe/reise karşılık geliyordu. Mevâlî şeyhleri ve Osmanlı idarecileri arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisinin devam etmesi neticesinde, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren bu makam Osmanlı Devleti'nin Suriye'deki eyalet yönetiminin bir parçası olmayı sürdürdü ("çöl beyliği" de denen bu makamın XVI. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar gelişimi için bk. Winter, "Osmanische Sozialdisziplinierung", 56-59; Winter, "Aufstieg und Niedergang", 249-63).

Özellikle XVI. yüzyılın son çeyreğinden başlamak üzere, mevâlî şeyhleri ile Osmanlı idarecileri arasında bir iş birliği ilişkisi mevcuttu. Buna göre, Osmanlılar bu şeyhlere belirli imtiyazlar ve ünvanlar veriyorlar ve her sene gönderilen surre kervanından yıllık ödeme yapıyorlardı. Karşılığında ise, bu aşiretler hac kervanlarının, çöllerden de geçen ticaret yollarının ve yerleşik reâyânın güvenliğini temin ediyorlardı. Bazı durumlarda, Osmanlı eyalet idaresinin askerî operasyonlarına yardımcı güç gönderiyorlardı (bk. Ze'evi, *An Ottoman Century*, s. 98-102; Douwes, *The Ottomans in Syria*, s. 25-27).

21 Abbas ailesi 1680 senesi civarında mevâlî beyliğini almış ve o tarihten itibaren bu ailenin fertleri beylik makamında bulunmuşlardır. 1680'ler ve 1710'lar arasında Hüseyin el-Abbas ve Hamd el-Abbas arasındaki beylik mücadelesinde iki taraf farklı dönemlerde başarılı olmuştur. Bâbüâlî onların resmî konumunu mevâlî urbânî beyi olarak belirtmiş ve Selemiye ve Deyrürâhbe arasındaki bölgelerden sorumlu kılmıştır (bk. Winter, "Aufstieg und Niedergang", s. 255-60).

1710'larda Ruslar'a karşı, daha sonra 1715-18 yılları arasında Avusturya ve Venedik'e karşı yaptığı savaşlar sırasında, merkezî otoritenin zaafa uğraması neticesinde Abbas ailesi İstanbul'a karşı kendi otonom gücünü arttırdı.²² Bunun üzerine, Osmanlı hükümeti yerel bir "hanedanlığa" dönüşmekte olan Abbas ailesinin gücünü kırmak ve merkezî otoriteyi daha güçlü tesis etmek amacıyla 1716 yılı sonu 1717 yılı başına denk gelen dönemde, Abdülaziz ailesinden Şibli isimli bir kişiyi, "Deyrürahbe ve Selemiye sancak beyi" ünvanıyla mevâlî urbanı beyi olarak atadı.²³ Kendisine Halep, Hama ve Humus'taki bedevi saldırılarını engellemesi ve İpşir Mustafa Paşa (ö. 1655) nizamnamesini takip etmesi emredildi.²⁴ Bu nizamnameye göre, mevâlî bedevileri yerleşik halka ve seyahat halindeki ticaret ve hac kervanlarına saldırmamaları karşılığında yıllık ücret alıyordu. Şibli'nin tayinini bildiren hükümlerde, eski mevâlî liderlerinden Hamd el-Abbas, Hüseyin el-Abbas, Şeyh Efendi ve Cevize isimli kişiler isimleri yazılarak belirtildi ve kendilerinin "itaatsizlik" ve "eşkıyalık"ları sebebiyle bir daha mevâlî beyi olamayacakları yazıldı.²⁵

İstanbul tarafından yeni bey tayin edilen Şibli, otuz beş senedir hüküm süren Abbas ailesine karşı ilk giriştiği mücadelelerde başarılı olamadı.

22 Bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 129, s. 9 (h. 38, Evâhir-i Cemâziyelâhir 1131/11-19 Mayıs 1719). Bağdat Valisi Hasan Paşa'ya gönderilen hükümdede mevzubahis savaşların kimlere karşı olduğu belirtilmemiş ve genel ifadelere yer verilmiştir: "Bâdiye-i teverrüd-i fesâd ve udvân olan mevâlî urbanı eşkıyasının bundan akdem birkaç seneden beri vuku bulan sefer ve hareket iştigalinden nâşi, izâle ve istisallerinde ihmal olduğundan, fesad ü şekavetleri izdiyâd ve iştîdâd bulup..."

23 Selemiye ve Deyrürahbe Suriye çölünün doğu ve batı uçlarında yer alan ve yaklaşık aynı enlem üzerinde yer alan ayrı bölgelerdir. Bu, Osmanlı hükümetlerinin mevâlî topraklarını Suriye'de Fırat'ın batısında kalan bütün çöl arazisi olarak kabul ettiğini göstermektedir. Daha spesifik olarak ise, Deyr ve Rahbe de Fırat nehri üzerindeki iki ayrı bölgedir. Deyr günümüzdeki Deyrizor bölgesine, Rahbe ise Mayadin bölgesine tesadüf etmektedir. Fakat Osmanlı belgelerinde Deyrürahbe olarak birleşik şekilde kullanılmaktadır (Deyr ve Rahbe'nin lokasyonları için bk. 998 Numaralı *Muhasebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve Arab ve Zü'l-kâdiriyye Defteri*, s. 133).

Şibli'nin mevâlî urbanı beyi olarak tayin edilmesiyle ilgili belgeler için bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 125, s. 130 (h. 525, Evâsıt-ı Muharrem 1129/26 Aralık 1716-4 Ocak 1717, mevâlî urbanı ihtiyarlarına), s. 131 (h. 526, Evâsıt-ı Muharrem 1129/26 Aralık 1716-4 Ocak 1717, Şibli'ye), s. 132 (h. 530, Evâsıt-ı Muharrem 1129/26 Aralık 1716-4 Ocak 1717, Rakka valisine), s. 133 (h. 531, Evâsıt-ı Muharrem 1129/26 Aralık 1716-4 Ocak 1717, Halep valisine). Şibli'nin Abdülaziz ailesinden olduğunu gösteren hüküm için bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 129, s. 9 (h. 40, Evâil-i Receb 1131/20-29 Mayıs 1719).

24 İpşir Mustafa Paşa eski Halep valilerindedir ve 1652 senesinde bir nizamname yayımlayarak, mevâlîler dahil olmak üzere eyaletteki çeşitli grupların hak ve sorumluluklarını belirlemiştir. İpşir Mustafa Paşa 1655 senesinde iki aylık sadrazamlık görevinde bulunmuştur (bk. Aktepe, "İpşir Mustafa Paşa", s. 375-76).

25 İlgili hükümler için 23 numaralı dipnota bakınız.

Bunun üzerine, 1718 senesi ilkbahar başında, Pasarofça Antlaşması için resmî müzakerelerin yeni başladığı dönemde, Osmanlı hükümeti mevâlî sorununu çözme konusunda Şibli ile birlikte Rakka, Sayda ve Trablusşam valilerini de görevlendirdi.²⁶ Yapılan geniş çaplı plana göre Halep, Maraş ve Diyarbakır'ın da dahil olduğu geniş bir coğrafyadan Kürt, Türkmen ve mevâlî aşiretlerinden asker toplanarak isyan bastırılacaktı. Rakka Valisi Ali Paşa operasyonun başındaydı ve istediği kişiyi mevâlî beyi ataması hususunda kendisine yetki verildi. Bu hükümlerde, mevâlîler, İpşir Mustafa Paşa nizamnamesini ihlal etmekle, hakları olan yıllık ücretten daha fazlasını istemekle ve kendi kontrol ettikleri bölgelerde her türlü eşkıyalığı yapmakla suçlanıyordu. EşkİYaların sayısının 500 ile 1000 arasında olduğu belirtiliyor ve özellikle Halep valisi mevâlîlere karşı zayıf kaldığı gerekçesiyle tenkit ediliyordu.

Merkezden gönderilen bu emirlere rağmen Abbas ailesinin artık isyana dönüşmüş olan "itaatsizliği" 1718 senesindeki operasyonlarla da bastırılmadı, hatta sorun daha da büyüdü. Mevâlînin genişleyen isyanı, Osmanlı merkezî yönetimini daha bütüncül tedbirler almaya sevketti. Nisan 1719 tarihinde gönderilen hükümlerde, yapılacak askerî operasyonun stratejisi ayrıntılı şekilde valilere gönderildi.²⁷ Bâbiâli tarafından tasarlanan askerî plana göre, mevâlîler dört bir koldan çevreleneceklerdi. Bağdat Valisi Hasan Paşa mevzubahis operasyona doğu cenahından askerî destek sağlayacaktı.²⁸ Daha sonra Halep'teki ve resmî olarak tanınan mevâlî beyinin kumandasındaki askerlerle doğrudan saldırı gerçekleştirilecekti. İsyân eden mevâlîlerin gıda ihtiyacını karşılamak için kullanabilecekleri yollar Rakka, Bağdat, Şam ve Trablusşam güçleri tarafından kapatılacaktı. Böylece Osmanlı güçlerine boyun eğmekten başka çareleri kalmayacaktı.

26 Pasarofça Antlaşması'na dair müzakereler ve imza süreci için bk. Samardžić, "The Peace of Passarowitz, 1718: An Introduction", s. 15-16; gönderilen hükümler için bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 127, s. 31, 32 (h. 169, Evâsıt-ı Rebîülâhîr 1130/14-23 Mart 1718, Rakka valisi Ali Paşa'ya), s. 33 (h. 172, Evâsıt-ı Rebîülâhîr 1130/14-23 Mart 1718, Trablusşam Valisi Seyyid Mehmed Paşa'ya), s. 33 (h. 173, Evâsıt-ı Rebîülâhîr 1130/14-23 Mart 1718, Sayda Valisi Osman Paşa'ya).

27 Bu emirler Halep Valisi Receb Paşa, Şam Valisi Osman Paşa, Trablusşam Valisi Seyyid Mehmed Paşa, Rakka Valisi Ali Paşa, Hama ve Humus Voyvodası İsmâil ve mevâlî urbanı beyine gönderilmiştir (bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 127, s. 372 [h. 1643, 1644, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1131/1-10 Nisan 1719]).

28 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 127, s. 353 (h. 1570, Evâil-i Cemâziyelevvel 1131/22-31 Mart 1719), nr. 129, s. 9 (h. 38, Evâhir-i Cemâziyelâhîr 1131/11-19 Mayıs 1719). İkinci hüküm, Bağdat Valisi Hasan Paşa'ya yönelik Bağdat'ta mevâlîlere karşı önlem alması için bir ikazdır. Bu hükümde Halep Valisi Receb Paşa'nın mektubuna zimnen atif yapılarak, İstanbul'a gelen haberlere bakıldığında mevâlîlerin yiyecek ihtiyacı için Bağdat tarafına gitmelerinin beklendiği yazılmaktadır.

Bu operasyonun başarılı olması için Bâbüâlî'nin çok eskiden beri sürdürdüğü mevâlîlerin kendi içinden Osmanlı Devleti'ne en itaatli olacağı düşünülen bir kimseyi mevâlî beyi tayin etme politikası kritik önemi haizdi. Bu itaat meselesinin önemi özellikle 1717 yılından beri devam eden isyanlarda tekrar açıkça görüldü. Pek çok hükümde, sürekli olarak Hamd el-Abbas, Hüseyin el-Abbas, Şeyh Efendi ve Tâhir el-Selâm gibi eski mevâlî beylerinin isimleri zikredilerek Osmanlı padişahına ve verdikleri sözlere itaatsizlikleri sebebiyle onların ve onların ailesinden kişilerin mevâlî beyliğine layık olmadıkları belirtildi. Halep valisine son gönderilen hüküm bu konudaki en bariz örneklerden biridir.²⁹ Buna göre, mevâlîlerin "eşkıya"lığa dönmelerinin temel sebebi yukarıda ismi zikredilen dört mevâlî reisi arasındaki rekabet idi. Mevâlî reisleri, gerek kendi aralarındaki reislik mücadelesi esnasında, gerek beyliği aldıktan sonra eşkıyalığa bulaşıyordu. Hükümde, bu ailelerin mensuplarının yeniden bey yapılmamasıyla çözümün sağlanacağı ifade ediliyordu. Halep valisine, Ebû Riş soyundan ve Abdülaziz ailesinden birini mevâlî beyi olarak ataması emredildi.³⁰

Bu hüküm, İstanbul'un nispeten uzak olan ve coğrafi olarak etki edilmesi zor olan çöl bölgesinde merkezî otoriteyi nasıl sağlayacağına dair önemli veriler sunmaktadır. Buna göre Osmanlı hükümeti mevâlî beyliğini bir aileden başka bir aileye aktarma yöntemini benimseyerek belirli bir ailenin bir bölgede uzun süre hüküm sürerek fazla güç kazanmasının önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede merkez-çevre güç dengesinde Osmanlı başşehri, mevâlî beylerine karşı daha güçlü konumda olmayı sürdürecektir. Mevzubahis senaryoda, Abdülaziz ailesinden seçilecek olan yeni mevâlî urbanı beyleri, diğer daha güçlü ailelere göre Osmanlı merkezine daha borçlu ve bağımlı olacaktı. Bu yeni mevâlî beylerinin Osmanlı yönetimine karşı pazarlık güçleri daha zayıf olacaktı. Fakat aşağıda ele alınacağı üzere, müteakip yıllar merkezî planlar ve yerel gerçekler arasındaki farkı açıkça ortaya koymuştur.

1719 yazı içinde gerçekleştirilen operasyonlar, bir önceki senede olduğu gibi, başarıya ulaşamadı ve Suriye'deki mevâlî isyanları güçlenerek devam etti. 1720 senesi baharı ise hem mevâlîler hem İstanbul açısından

29 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 127, s. 373 (h. 1643, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1131/1-10 Nisan 1719).

30 Bu hükümden bir buçuk ay sonra, Halep Valisi Receb Paşa'ya bir hüküm daha gönderilmiştir. Hükümün başında yer alan bilgiye göre, Receb Paşa, her ikisi de Abdülaziz ailesinden olan Tarpuş'un yerine Şibli'yi mevâlî urbanı beyi olarak tayin etmiştir. Şibli'nin zaten 1716 yılı sonlarında mevâlî urbanı beyi olarak atandığı düşünülürse, bir noktada onun azledilip Tarpuş'un mevâlî urbanı beyi tayin edilmiş olması gerekmektedir. Osmanlı arşivlerindeki araştırmalarımda Tarpuş'un ne zaman mevâlî urbanı beyi tayin edildiği bilgisine ulaşamadım (bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 129, s. 9 [h. 40, Evâil-i Receb 1131/20-29 Mayıs 1719]).

isyanların seyrinde büyük bir kırılmanın yaşandığı dönem oldu. 1720 kışında Rakka valisine ve Rakka ve Urfa'daki yerel idarecilere hükümler gönderilerek, Rakka Kalesi'nin tamiri emri verildi.³¹ Tamirin sebebi mevâlî saldırılarına karşı kaledeki askerî güçlerin korumasızlığı olarak belirtildi. Kırılmanın yaşandığı hadise bu tahkim emirlerinden sadece iki ay sonra gerçekleşecekti.

Dönemin kroniklerinde yer almayan bu hadiseye dair esas bilgiler mühim me kayıtlarında yer almaktadır. Halep ve Rakka valilerine gönderilen hükümlere göre, mevâlî urbanı, Birecik'ten hareket edip Fırat üzerinden Basra'ya gitmekte olan otuz sekiz Osmanlı kereste gemisine 24 Mayıs 1720 tarihinde büyük bir saldırı gerçekleştirdi. Saldırganlar on dört gemiyi iki gün içinde ele geçirdiler.³² Bu gemilerin oldukça ehemmiyetli olmasının sebebi, taşıdıkları kerestelerin Basra körfezinde inşa edilecek olan "donanma-yı hümayun firkateleri" için kullanılacak olmasıydı. Yine hükümlerin verdiği bilgiye göre, saldıran mevâlî grubu, Hamd el-Abbas'ın liderliği altındaki çeşitli bedevi aşiretlerinden müteşekkil bir gruptu. Her iki valiye gönderilen emir, mevâlî eşkıyaları üzerine cezalandırıcı bir operasyon düzenlenmesi ve kaybedilen bütün kereste ve diğer eşyaların ele geçirilerek, acilen Basra'ya gönderilmesi idi.³³

Önemli bir ayrıntı olarak bu gemi saldırısı haberini İstanbul, Bağdat Valisi Hasan Paşa'dan almıştır. Bu husus Bâbüalî'nin perspektifinde Suriye ve Irak arasındaki bağlantıyı göstermesi bakımından ayrıca önemlidir. Basra'da inşa edilecek donanmanın Bağdat valisi tarafından takip edilmesi, Irak ve Suriye'deki Osmanlı yerel otoriteleri arasındaki yakın irtibat ve bilgi akışını da ortaya koymaktadır. Bunların da ötesinde, Fırat nehri üzerinden Urfa'dan Basra'ya uzanan bütün gemicilik faaliyetinin bizatihi kendisi Suriye ve Irak arasındaki irtibatı işaret etmektedir. Ayrıca imparatorluğun güneydoğu sınırındaki askerî hazırlıkların güvenli şekilde sürdürülebilmesi için, Suriye bölgesinde ve mevâlîler üzerinde Osmanlı merkezî otoritesinin sağlanması elzem olduğu açıktır. Birecik'ten kerestelerin gemilerle Basra'ya taşınıp, Basra körfezinde gemi inşa etme

31 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 129, s. 194, 197 (h. 711-713, 721-723, Evâl-i Rebîülâhîr 1132/11-20 Şubat 1720).

32 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 129, s. 316 (h. 1159, 1160, Evâhîr-i Ramazan 1132/27 Temmuz-5 Ağustos 1720).

33 Ahmet Yiğit, Rakka ve Halep'ten gönderilen ve Antep'teki yerel idarecilerin nakil sürecini hızlandırmalarını, fazla tamir elemanları ve gemi yapımı için malzemeler göndermelerini talep eden iki emre atıf yapmaktadır. Her iki emir de mevâlî saldırılarından dört ay öncesi olan Ocak 1720 tarihlidir (bk. Yiğit, "Osmanlı Devleti'nin Payas ve Birecik Limanları Üzerinden Bağdat'a Askerî Malzeme Nakline Dair", s. 3402-3).

pratiği en azından 1559 tarihinden itibaren Osmanlı Devleti'nin yapageldiği bir uygulamadır.³⁴ 1701 senesinde Basra'nın Osmanlılar tarafından yeniden alınması sırasında, Birecik-Basra nehir yolu aktif şekilde kullanılmış, altmış gemilik bir donanma inşa edilmiş ve diğer askerî destekler gönderilmiştir.³⁵ 1720'deki duruma benzer şekilde, yirmi sene öncesinde de yine Abbas ailesinden Selmân isimli bir mevâlî reisi Osmanlı gemilerinin güvenli şekilde Fırat üzerinden geçmesine engeller çıkarmıştır. Bu önceki örneklere bakıldığında, Bâbüâlî'nin Pasarofça Antlaşması sonrası mevâlî itaatsizliklerine karşı yürüttüğü yoğun çaba, yakın ve uzak önceki dönemlerin bir benzeri olarak ortaya çıkmaktadır. Suriye ve Irak bölgelerini kuzeybatı-güneydoğu ekseninde kesen Fırat su hattının önemi, 1723 ve 1746 arasında Osmanlılar'ın dahil olduğu İran savaşlarında bir defa daha ortaya çıkmıştır. Bu dönemde gerek zahire gerek askerî mühimmat nakillerinin Irak sınırına taşınmasında Birecik-Basra su hattı oldukça önemli vazife ifa etmiştir.³⁶

Fırat Saldırısı Sonrası Merkezî Politikanın Keskinleşmesi

İsyanın kırılma anı olarak değerlendirilebilecek olan Fırat üzerindeki büyük mevâlî urbanı saldırısı sonrası, mevâlî saldırıları 1720 yaz döneminde de devam etti. Hüseyin el-Abbas'ın oğlu ve mevâlî reislerinden olan Muhammed el-Abbas, Fırat yakınlarında Deyrizor ve Âne arasında, Halep'ten

34 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 3, s. 169 (h. 463, 28 Muharrem 967/30 Ekim 1559), s. 259 (h. 751, 3 Cemâziyelevvel 967/31 Ocak 1560), s. 263 (h. 764, 13 Cemâziyelevvel 967/10 Şubat 1560), s. 290 (h. 849, 12 Cemâziyelâhir 967/10 Mart 1560).

35 BA, *Cevdet-Bahriye*, nr. 149-7106 (2 Rebiülâhir 1111/27 Eylül 1699); BA, *Mühimme Defteri*, nr. 111, s. 392 (h. 1343, Evâhir-i Safer 1112/7-15 Ağustos 1700), s. 659 (h. 2349, Evâil-i Receb 1113/2-11 Aralık 1701); nr. 112, s. 210 (h. 759, Evâsıt-ı Zilkade 1113/9-18 Nisan 1702), s. 211 (h. 760, Evâsıt-ı Zilkade 1113/9-18 Nisan 1702), s. 251 (h. 886, Evâsıt-ı Muharrem 1114/7-16 Haziran 1702), s. 258 (h. 921, Evâsıt-ı Muharrem 1114/7-16 Haziran 1702), s. 259 (h. 922, Evâsıt-ı Muharrem 1114/7-16 Haziran 1702), s. 260 (h. 924, Evâsıt-ı Muharrem 1114/7-16 Haziran 1702), s. 260 (h. 925, Evâsıt-ı Muharrem 1114/7-16 Haziran 1702), s. 365 (h. 1311, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1114/3-12 Ekim 1702), s. 375 (h. 1341, Evâhir-i Cemâziyelevvel 1114/13-22 Ekim 1702).

36 Bazı örnekler için bk. BA, *Cevdet-Askeriye*, nr. 818-34781 (Evâhir-i Ramazan 1136/13-22 Haziran 1724); BA, *Mühimme Defteri*, nr. 132, s. 174 (h. 637, Evâhir-i Rebiülâhir 1137/7-15 Ocak 1725); nr. 133, s. 462 (h. 1560, Evâil-i Receb 1139/22 Şubat-3 Mart 1727); nr. 136, s. 53 (h. 173, Evâsıt-ı Ramazan 1142/30 Mart-8 Nisan 1730); nr. 139, s. 436 (h. 1656, Evâhir-i Ramazan 1146/25 Şubat-5 Mart 1734); BA, Ali Emîrî, AE.SMHD.I, nr. 181-14113 (2 Cemâziyelâhir 1157/13 Haziran 1744).

Ahmet Yiğit'in Antep'teki mahkeme kayıtlarını ele alan makalesi, Birecik'in İran sınırındaki Osmanlı ordusuna askerî destekteki önemini ortaya koymaktadır (bk. Yiğit, "Osmanlı Devleti'nin Payas ve Birecik Limanları Üzerinden Bağdat'a Askerî Malzeme Nakline Dair" s. 3397-3418).

gelen bir deve kervanını yağmaladı.³⁷ Hükümet açısından bakıldığında gittikçe tehlikeli bir hal alan bu gidişat karşısında, İstanbul'da ancak devleti ilgilendiren oldukça önemli meselelerde bir araya gelen Meşveret Meclisi toplandı ve mevâlilere karşı daha kapsamlı bir askerî sefer planlandı.³⁸ Seferin başı olarak tayin edilen Rakka Valisi Ali Paşa, durumu ele almak üzere 1721 Şubatı sonlarına kadar bizzat İstanbul'da bulundu.³⁹ Rakka valisinin yerel bir sorunla ilgili İstanbul'a gelmesi, hükümetin Fırat saldırıları sonrası mevâlî meselesini ne kadar ciddiye aldığını göstermesi bakımından ayrıca önemlidir. Alınan kararları uygulamak üzere Ocak 1720 ve Nisan 1721 tarihleri arasında, Halep, Rakka, Şam, Bağdat, Musul, Maraş, Antep, Kilis, Mardin, Hama, Humus ve Gazze'deki valiler, üst düzey yöneticiler, yerel âyan ve aşiret reislerine çok sayıda hüküm gönderildi.

Bu kapsamda 1720 sonbaharında Bağdat, Rakka, Halep valilerine ve mevâlî urbanı beyine gönderilen bir hükümde, Âne ve Deyrizor arasında yaşayan bedevilerin son yıllarda eşkıyalığı iyice artırdıkları ve bunu Abbas ailesinin etkili üyeleriyle birlikte gerçekleştirdikleri yazılıydı.⁴⁰ Buna göre, Hüseyin el-Abbas'ın ortaya çıkışından sonra Birecik ve Basra arasında güvenli nehir taşımacılığı yapma imkânı kalmamıştı. Ayrıca mevâlîlerin hem karada hem nehirdeki saldırıları sebebiyle Basra ve Bağdat'tan Şam'a Deyrizor üzerinden geçen güzergâh emniyetsiz hale gelmişti. Bunlara ek olarak, Basra ve Mardin arasındaki geniş bölgede yaşayan mevâlîlerin de itaatten çıkmakta oldukları ve eşkıyalığa başladıkları rapor edildi.

Bu hükümden genel olarak ortaya çıkan, geniş bir Suriye ve Irak bölgesinde merkezî otoritenin ciddi zafiyet içinde olduğu ve imparatorluğun güneydoğu bölgesindeki stratejik yerler arasındaki irtibatın ciddi şekilde tehlike altında kaldığıdır. Suriye ve Irak'ta 1721 ilkbaharında gerçekleştirilecek olan geniş çaplı askerî operasyon öncesi Bâbîâlî'den Bağdat ve Musul valileri ile Mardin voyvodasına gönderilen hükümlerde, padişahın

37 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 129, s. 361 (h. 1308, Evâhir-i Zilhicce 1132/24 Ekim-1 Kasım 1720). Âne aynı isimle bugün de mevcut olup, Irak'taki Kâdisiye gölünün kuzeyinde yer almaktadır.

38 Meşveret Meclisi'ne dair daha ayrıntılı bilgi için bk. İnalçık, "State, Sovereignty and Law", s. 75.

Meşveret Meclisi toplantısı, Rakka Valisi Ali Paşa'ya gönderilen hükümde zikredilmektedir (bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 130, s. 40-43 [h. 107, Evâhir-i Rebiülâhîr 1133/19-27 Şubat 1721]). Ayrıca Râşid Efendi ve Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa tarihlerinde, aynı bilgi daha fazla ayrıntı ile verilmektedir (Râşid – Çelebizâde Âsım, *Târîh*, II, 1217; Silâhdar, *Nusretnâme*, s. 937).

39 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 130, s. 55 (h. 165, Evâhir-i Rebiülâhîr 1133/19-27 Şubat 1721).

40 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 129, s. 361-363 (h. 1308, 1310, 1311, 1312, Evâhir-i Zilhicce 1132/24 Ekim-1 Kasım 1720).

en büyük arzusunun Bağdat'a giden seyahat ve nakliye yollarının tam emniyeti olduğu belirtildi.⁴¹

Yaklaşık yedi aylık dönem içerisinde, mevâlilere yapılacak askerî operasyonla ilgili İstanbul'dan gönderilen hükümlere bakıldığında, bahar yaklaştıkça söz konusu operasyonun daha kapsamlı olmasına yönelik bir değişim gözlemlenmektedir.⁴² Nihai askerî plana göre, Rakka, Halep ve Bağdat valileri, emirlerindeki askerlerle birlikte 1721 Nisanı başında Fırat nehrinin her iki yakasından harekete geçecekler ve özellikle Abbas ailesinin liderlerini ortadan kaldıracaklardı. Musul, Şam ve Trablusşam valileri, Mardin voyvodası ve Hama muhafızı bütün kaçış yollarını kapatacak ve ihtiyaç halinde takviye asker gönderecekti. İsyanın tamamen bastırılmasından sonra, mevâlî eşkıyalarının merkezi olduğu belirtilen Deyrizor Kalesi yıkılacaktı. Ayrıca dört mevâlî köyü ismen belirtilmiş ve tamamen yok edilmeleri emredilmişti. Buna ilaveten, çeşitli mevâlî aşiretleri Rakka ve Halep'in farklı bölgelerine nakledilecekti.⁴³

Operasyonların âkibetine dair en erken tarihli bilgi *Nusretnâme*'de yer almaktadır. Buna göre, 1721 Nisanı sonunda harekâtın başarıya ulaştığı ve mevâlilerin yenildiği haberi İstanbul'a ulaştı.⁴⁴ Harekâta dair daha ayrıntılı bilgi ise Şam Valisi Osman Paşa'ya Kasım 1721 tarihinde gönderilen bir hükümde yer almaktadır.⁴⁵ Bu hükümde, Halep Valisi Ahmed Paşa'dan gelen bilgilerin aktarıldığı yazılıdır. Buna göre, her ne kadar Nisan 1721 tarihindeki büyük askerî operasyonda mevâlîler bastırılmış olsa da liderleri olan Hamd el-Abbas çöllere kaçmıştır. Orduların kendi illerine dönmeleri sonrası ise yeniden ortaya çıkmıştır. Ayrıca mevâlilerin ikiye bölündüğü, bir grubun Osmanlı Devleti'nin tayin ettiği Şibli'yi, diğer grubun ise Hamd el-Abbas'ı reisleri olarak tanıdığı hükümde belirtilmektedir. Bâbiâli'nin Osman Paşa'ya emri, Şibli'ye desteğin devam etmesi ve Şam tarafına kaçtığı rapor edilen Hamd el-Abbas'ın yakalanıp cezalandırılmasıdır. Böylece

41 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 130, s. 39, 40 (h. 103-106, Evâhir-i Rebiülâhir 1133/19-27 Şubat 1721).

42 1720 Temmuz sonları ile 1721 senesinin Şubat başları arasında gönderilen bu emirlere bakıldığında, sonraki emirlerin Musul, Mardin, Kilis ve Maraş'taki askerî güçleri de kapsadığı görülmektedir. Kilis ve Maraş'taki askerlere, Rakka valisinin emrindeki orduya Nisan başı 1721 itibarıyla katılmaları emredilmiştir (BA, *Mühimme Defteri*, nr. 130, s. 55 [h. 163, 164, Evâhir-i Rebiülâhir 1133/19-27 Şubat 1721], s. 69 [h. 190, Evâil-i Cemâziyelevvel 1133/28 Şubat-9 Mart 1721]).

43 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 130, s. 39-5 (h. 103-112, Evâhir-i Rebiülâhir 1133/19-27 Şubat 1721). Özellikle Bağdat valisine (103 numaralı) ve Rakka valisine (107 numaralı) gönderilen hükümler, operasyona dair en ayrıntılı bilgileri içermektedir.

44 Silâhdar, *Nusretnâme*, s. 938.

45 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 130, s. 236 (h. 698, Evâsıt-ı Muharrem 1134/1-10 Kasım 1721).

Osmanlılar'ın çok kapsamlı şekilde giriştiği askerî operasyon yine büyük ölçüde başarısız olmuş ve Hamd el-Abbas arkasında güçlü bir mevâlî desteği ile itaatsizliğine devam etmiştir.

İran Savaşı Başlarında Padişah tarafından “İsyancı”ların “Özr”ünün Kabulü

Hamd el-Abbas reisliğindeki mevâlî isyanları müteakip iki senede de bastırılmadı ve Bâbüâli bölge valilerine ciddi sonuç alınmayan emirler göndermeye devam etti. 1723 senesine gelindiğinde ise artık yeni bir devletler arası konjonktür vardı ve bu konjonktür Osmanlı Devleti'nin mevâlî problemini bir şekilde çözmesi yönünde baskı uyguluyordu. Afganlar'ın İsfahan'ı ele geçirerek Şah Sultan Hüseyin'i tahttan indirdikleri haberi 1723 Ocak ayında İstanbul'a ulaştı.⁴⁶ İran'daki siyasi ve askerî gelişmeleri iyice belirsizleştiren bu durum, Bağdat ve Basra cephesi tahkim edilmediği, Osmanlı Devleti için İran sınırında büyük bir güvenlik zafiyeti mânasına gelmekteydi. Ayrıca mevâlî isyanları sebebiyle Suriye ve Irak bölgelerindeki kontrol eksikliği, İran içine yapılması muhtemel Osmanlı saldırılarını büyük ölçüde ihtimal dışına itmekte, böylece Osmanlılar'ın İran'a yönelik politika seçeneklerini daraltmaktaydı. Bu acil savaş durumu şartlarında Bâbüâli, 1723 başlarında Halep Valisi Receb Paşa'yı, Abbas ailesi isyanını tamamen ortadan kaldırmak üzere yeniden görevlendirildi.⁴⁷ Hükümde başarısızlık durumunda Receb Paşa'nın tek sorumlu görüleceği ve mazeret kabul edilmeden cezalandırılacağı yazıldı.⁴⁸

Kısa süre sonra Mayıs 1723 tarihli bir hüküm, yedi senedir devam eden ve bilhassa Hamd el-Abbas'ın başını çektiği mevâlî isyanlarının sona erdiğini ilan etti.⁴⁹ Receb Paşa'dan gelen mektubun özetlendiği hükmün giriş kısmında, Hamd el-Abbas'ın geçmiş yıllarda yaptığı bütün hatalardan ve eşkıyalıktan ötürü tam bir pişmanlık ve özürle Halep sarayına geldiği belirtiliyordu. Receb Paşa bu mektubunda Hamd el-Abbas'ın yeniden mevâlî urbanı beyi olarak tayin edilme talebini padişaha iletiyordu. Bunun karşılığında, Hamd el-Abbas, İpşir Mustafa Paşa nizamnamesine uymayı ve kendi oğlunu rehin olarak Osmanlı eyalet yönetimine vermeyi kabul ediyordu.⁵⁰ Bâbüâli bu şartları kabul etti ve Hamd el-Abbas'ı Deyrürabhe

46 Shay, *The Ottoman Empire*, s. 97.

47 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 131, s. 58 (h. 124-129, Evâil-i Cemâziyelevvel 1135/7-16 Şubat 1723), s. 102 (h. 257, Evâil-i Cemâziyelâhir 1135/9-18 Mart 1723).

48 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 131, s. 102 (h. 257, Evâil-i Cemâziyelâhir 1135/9-18 Mart 1723).

49 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 131, s. 147 (h. 408, Evâil-i Şaban 1135/7-16 Mayıs 1723).

50 Osmanlı hükümeti ve Hamd el-Abbas arasındaki rekabetin 1723 senesinde geldiği

ve Selemiyeye sancak beyi ünvanıyla mevâlî urbanı beyi olarak tayin etti. Böylece uzun süredir “eşkîya” olan Hamd el-Abbas artık “bürokrat” olmuş ve yıllardır yapmakta olduğu “eşkîyalık”tan herhangi bir ceza almamıştı. İstanbul’un uzun süredir sürdürdüğü Abbas ailesi karşıtı politika ve Abbas ailesinden kimsenin bir daha mevâlî urbanı beyi yapılmayacağı yönündeki kararı yerel gerçekler karşısında başarısızlığa uğramış ve değişmişti.

1717-1723 yılları arasındaki mevâlî meselesi başlangıcından sonuna bir bütün olarak ele alındığında, Bâbiâli’nin “eşkîyalık” ve “ısyân” olarak nitelendiği bu yerel itaatsizlik sürecini siyasî bir pazarlık olarak okumak mümkündür. Askerî ve iktisadî enstrümanların esas olarak kullanıldığı bu siyasî pazarlık sürecinde Hamd el-Abbas başarıya ulaşmış ve mevâlî urbanı beyliğini elde etmiştir. Her ne kadar Receb Paşa son durumu Hamd el-Abbas’ın özür dilemesi olarak aktarıp, Osmanlı tarafının neticede kazanan taraf olduğunu söylem düzeyinde göstermeye çalışsa da hiçbir ceza almadığı gibi mevâlî urbanı beyliğini elde eden Hamd el-Abbas bu pazarlıkta istediğini alan taraf olmuştur. Hamd el-Abbas’ın Osmanlı yönetimiyle girdiği pazarlıkta göreceli olarak elde ettiği büyük kazancın, Osmanlı Devleti’nin İran savaşları sebebiyle içinde bulunduğu zafiyet halinden kaynaklandığının altını çizmek gerekir. Osmanlı hükümetinin 1723 yılı başlarında Receb Paşa’ya gönderdiği hükümlerde mevâlî meselesinin çözümünde artık nihai noktada olunduğunun belirtmesinin esas sebebi Osmanlı Devleti’nin İran’daki savaşlar hususunda içinde bulunduğu hassas durumdur.

Öte yandan, Bâbiâli ve mevâlî urbanı arasındaki mücadeleler İran meselesi göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, Osmanlı merkezî yönetiminin tamamen kazançsız olduğunu söylemek mümkün değildir. Mevâlî probleminin çözüme kavuşturulduğu Nisan 1723 dönemi, İran meselesinin çoktan yeni bir hal aldığı bir dönemdir. 22 Ekim 1722 tarihinde Safevî Devleti çökmüş, Afganlar İsfahan’a hâkim olmuş, Rus ordusu Kafkasya seferi yaparak Derbend’i ele geçirmiş, Osmanlı Devleti de İran’ın kuzey bölgesindeki Şirvan’ı diplomatik yoldan topraklarına katmıştır. Bu gelişmeleri müteakiben, Haziran 1723 tarihi itibarıyla Tiflis Osmanlı tarafından alınmış, Temmuz başlarında Osmanlı Devleti İran’a yönelik topyekün

hal düşünüldüğünde pazarlık gücü daha fazla olan Hamd el-Abbas tarafının Halep sarayına teklifi ilk götürün olması pek akla yatkın gözükmemektedir. Muhtemelen Hamd el-Abbas’ın oğlunu rehin vermesi karşılığında mevâlî urbanı beyi olarak tayin edileceği Receb Paşa tarafından Hamd el-Abbas’a önceden iletilmiştir. Hamd el-Abbas’ın böyle bir teminat üzerine yedi senedir kendisine karşı isyanda olduğu Halep sarayına gitmesi ve anlaşmanın sağlanması daha makul gözükmemektedir. Hadiseyi Hamd el-Abbas’ın “pişmanlık ve af dilemesi” şeklinde nakletmek, Osmanlı merkezî söylemi açısından en azından söylemsel üstünlüğün sürdürülmesi maksadını taşıyor gözükmemektedir.

savaş kararı almış ve 1723 yaz sonu itibarıyla Osmanlı orduları Azerbaycan ve Irak cephelerinden de İran'a girmiştir.⁵¹

Böyle hassas bir durumda Osmanlı açısından sınır bölgesi olan İrak-ı Arap'tan yürütülecek olan İran seferlerinde Suriye'nin güvenliği kritik öneme sahiptir. Mevâlî itaatsizliklerinin sürmesi halinde, Irak cephesindeki askerî faaliyetler büyük bir zaafa uğrayacak ve oldukça riskli hale gelecektir. Osmanlı Devleti, Hamd el-Abbas'ı mevâlî urbanı beyi tayin ederek, kendisi için ideal çözüm olarak gördüğü Abdülaziz ailesinden vazgeçmiş olsa da İran savaşlarının sürdüğü kritik bir dönemde Suriye ve Irak'ta güvenliğin ve merkezî otoritenin sürmesini sağlamıştır. Bu otoritenin sağlanması için 1717-22 yılları arası dönemde "sopa" yöntemi tercih edilmiş fakat sonuç elde edilememiştir. Bunun üzerine merkezî politikada esnekliğe gidilip "havuç" siyaseti benimsenmiş ve eskiden "bey" olan "isyanacı"nın yeniden "bey" olarak atanmasıyla merkezî kontrol tesis edilmiştir.

Mevâlîlere Karşı Tedricî ve Kalıcı Önlem: Anadolu'daki Göçebe Aşiretlerin Suriye'de İskân

Bâbüalî, mevâlîlere karşı doğrudan askerî mücadeleler yürütmenin yanında, Suriye'deki bedevi problemini daha kalıcı şekilde çözmek maksadıyla zorunlu iskân politikasını aktif şekilde uyguladı. Bu iskân politikası biri "dar çaplı", biri "geniş çaplı" olmak üzere iki ana yapıdan oluşuyordu. Dar çaplı iskân politikası doğrudan mevâlî aşiretlere dairdi ve bu aşiretlerin yaşayageldikleri bölgelerden Suriye'nin farklı bölgelerine zorunlu iskân ettirilmesi şeklinde uygulanıyordu.⁵² İkinci iskân politikası, Anadolu'nun özellikle orta ve doğu bölgelerinde yaşayan göçebe aşiretlerden İstanbul tarafından "itaatsizlik" veya "eşkıyalıkla" suçlananlarının Rakka, Halep ve Şam'ın çeşitli bölgelerine nakledilmeleri şeklindeydi. Bâbüalî'nin geniş çaplı zorunlu iskân politikasıyla ulaşmak istediği ana hedefler mezkûr göçebe aşiretleri mevâlîlere karşı paramiliter askerî güçler olarak kullanmak ve Suriye'nin çeşitli bölgelerinde mevâlî isyanları sebebiyle halkın kaçarak boş bıraktığı tarım arazilerinin işlenmesini temin etmektir.⁵³ Suriye'deki

51 Saçmalı, "Sunni-Shiite Political Relations", s. 135-79.

52 Bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 130, s. 16 (h. 39, Evâil-i Safer 1133/2-11 Aralık 1720).

53 Douwes, *The Ottomans in Syria*, s. 26; Kasaba, *A Moveable Empire*, s. 72.

Pasarofça Antlaşması'yla (1718) Hamd el-Abbas'ın mevâlî urbanı beyi tayin edilmesi (1723) arasındaki kısa dönemde, Bâbüalî bu maksada matuf olarak çeşitli hükümler göndermiş ve sebep olarak askerî karşılaşmalarda göçebelerin mevâlîlere karşı kullanılmasını açıkça ifade etmiştir (mesela bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 129, s. 243 [h. 931, Evâil-i Cemâziyelâhîr 1132/10-19 Nisan 1720]; nr. 130, s. 9 [h. 21, Evâsıt-ı Safer 1133/12-21 Aralık 1720]).

En ayrıntılı hükümlerden biri, Anadolu, Karaman, Maraş, Adana, Halep valilerini de

bölgelerin demografisinin Anadolu'dan gelen göçebeler lehine değişmesi, Osmanlı merkezî otoritesi açısından bu uzak bölgeleri daha kontrol edilebilir kılacaktı. Böylece bir yandan hem Suriye'deki mukim halk için hem de hac ve ticaret kervanları için emniyet sağlanacaktı. Diğer yandan, terk edilmiş tarım arazilerinin işlenmesiyle bölgeden elde edilecek ekonomik gelir arttırılacaktı.

Anadolu'dan çeşitli Kürt ve Türkmen göçebe toplulukların Rakka, Halep ve Şam'a zorunlu nakilleri özellikle 1689 senesinden itibaren gerçekleşmeye başladı.⁵⁴ Bu makalede incelenen Pasarofça Antlaşması ile İran savaşlarının başlaması arasındaki kısa zaman dilimi mevzubahis iskân politikasının oldukça yoğun yaşandığı dönemlerden biri oldu. Her zaman olmasa da çoğu durumda, zorunlu iskân Anadolu'daki göçebe aşiretlerin itaatsizliklerine ceza olarak uygulandı. Bu sebeple zorunlu iskâna dair hükümlerin çoğunda göçebe aşiretlerinin "sürgün" edilmeleri yazmaktadır. Bu açıdan bakınca Bâbü'lî'nin hem Anadolu'daki problemleri azaltmak hem de Suriye'deki mevâlîleri göçebe Anadolu aşiretleriyle dizginlemek gibi bir siyaseti benimsediği değerlendirilebilir. Ayrıca bir başka önemli husus olarak mevzubahis dönemdeki zorunlu iskân uygulamalarının çoğu, doğu bölgelerindeki göçebe aşiretlere tatbik edildiği söylenebilir. Çıldır, Erzurum, Diyarbakır ve Mardin gibi yerlerdeki aşiretlerin Rakka'ya iskânları emredilmiştir.⁵⁵ Bunun sebeplerinden birinin İran'da çıkacak bir savaşa gerek savunma gerek saldırı maksatlı hazırlıklı olmak için sınır bölgesinde merkezî kontrolü güçlendirmek olduğu düşünülebilir.

içine alan geniş bir alıcı grubuna gönderilen ve Şubat 1721 tarihli olan hükümdür. Her ne kadar bu hüküm kısa süre içinde iptal edilse de zorunlu iskâna dair sunulan uzun izahatlar, Bâbü'lî'nin bu husustaki esas endişelerini göstermesi bakımından mühimdir. Ayrıca Rakka Valisi Ali Paşa'nın bu hükümlerin yazıldığı sırada mevâlîlere karşı alınacak önlemleri değerlendirmek üzere hâlâ İstanbul'da olması önemli bir husustur (bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 130, s. 34, 35 [h. 90, Evâsıt-ı Rebûülâhir 1133/9-18 Şubat 1721], s. 48, 49 [h. 148, Evâhir-i Rebûülâhir 1133/19-27 Şubat 1721]).

Çeşitli hükümlerde, Anadolu'dan zorunlu iskân edilen göçebe aşiretlerin, mevâlîlere karşı savaşılan olan ve eyalet valilerine bağlı ordulara belirli sayıda asker göndermeleri emredilmiştir (bk. BA, *Mühimme Defteri*, nr. 130, s. 16 [h. 40, Evâil-i Safer 1133/2-11 Aralık 1720]).

54 Kasaba, *A Moveable Empire*, s. 66–71; ilgili dönem için ayrıca bk. Orhonlu, *Aşiretlerin İskanı*, s. 70, 107, 108.

55 BA, *Mühimme Defteri*, nr. 127, s. 378 (h. 1663, Evâsıt-ı Cemâziyelâhir 1131/1-10 Mayıs 1719), s. 378 (h. 1666, Evâsıt-ı Cemâziyelâhir 1131/1-10 Mayıs 1719); nr. 129, s. 40 (h. 146, Evâhir-i Receb 1131/9-18 Haziran 1719), s. 42 (h. 152, Evâhir-i Receb 1131/9-18 Haziran 1719), s. 42 (h. 153, Evâhir-i Receb 1131/9-18 Haziran 1719); BA, Ali Emîrî, AE.SAMD.III, nr. 199-19273 (Evâhir-i Cemâziyelâhir 1131/11-19 Mayıs 1719).

Fakat mevâlî isyanlarında yaşandığına benzer şekilde, Bâbüâli'nin "sürgün" emirleri sıklıkla yerel zorluklarla karşılaşmış ve merkezî planlar çok defa yerelde uygulanamamıştır. Hatta zorunlu iskânın başarılı olduğu durumlarda dahi, İstanbul'un beklediği fayda her durumda gerçekleşmemiş, aksi durumlar yaşanmıştır. Mesela mevâlî urbanına karşı savaşması beklenen Kürt ve Türkmen aşiretleri, bazı durumlarda savaşmak yerine, Rakka, Halep ve Şam'da Osmanlı otoritelerine karşı mevâlî ile ittifak etmiştir.⁵⁶ Bir başka durumda Rakka'ya iskân ettirilen Şerefliü isimli bir Türkmen aşireti buradan kaçarak tekrar Anadolu'ya gelmiş ve Lekvanik isimli bir başka göçebe Kürt aşireti ile ittifak halinde "eşkiya"lığa devam etmiştir.⁵⁷ Bu örnekler, merkezin çevre üzerindeki gücünün sınırlarını göstermesi bakımından önemli veriler sunmaktadır.

Sonuç

Osmanlı Devleti ile Avusturya ve Venedik arasındaki savaş bitiren Pasarofça Antlaşması'nın imzalandığı 1718 senesi sonrası yaklaşık beş senelik dönem, Osmanlı Devleti'nin kuzey ve doğu bölgelerinde siyasi nizamın yeniden tesis edilmesi ve askerî hazırlıkların yapılması şeklinde geçmiştir. Bâbüâli'nin uzun süren savaşlar sebebiyle ihmal edilen bölgelerde tanzim ve tahkim faaliyetleri yapması yerleşik uygulamalarından biridir. 1718 sonrası dönemde kuzey ve doğu sınır hattında yapılan bu faaliyetlerin bir sebebinin mevzubahis yerleşik uygulama teşkil ederken, döneme has sebepler olarak Rusya'nın saldırısı ve İran'da savaş çıkması ihtimalleri öne çıkmaktadır.

Suriye ve Irak bölgesinin sınır hattı olan Bağdat ve Basra kısmındaki nizamın tesisi için, 1719 senesi baharında Bâbüâli tarafından geniş kapsamlı düzenin sağlanması emirleri gönderilmiştir. Bunlar arasında bedevi Arap ve göçebe Türkmen aşiret isyanlarının bastırılması, ziraat topraklarının işlenmesinin sağlanması, Bağdat hac yolunun muhafaza edilmesi ve genel olarak sınır bölgelerinde emniyet ve asayişin eksiksiz sağlanması emirleri bulunmaktadır. Bölgedeki paşalar ve Bâbüâli arasındaki yazışmalara baktığında, 1690'larda yaşanan ve yaklaşık on sene süren Kürt ve bedevi Arap isyanlarının aksine, 1718 sonrasında nizam daha kolay sağlanmıştır. Fakat asıl zorluk bir yandan Basra'daki askerî tahkimatı doğrudan etkileyen, diğer yandan Irak ve Suriye arasındaki ticaret ve hac yollarını tehdit eden mevâlî bedevi aşiretlerinden gelmiştir. Batıda Selemiye, doğuda

⁵⁶ BA, *Mühimme Defteri*, nr. 129, s. 349, 350 (h. 1273, Evâhir-i Zilkade 1132/24 Eylül-3 Ekim 1720).

⁵⁷ BA, *Mühimme Defteri*, nr. 130, s. 211, 212 (h. 622, Evâsıt-ı Zilhicce 1133/3-12 Ekim 1721).

Deyrızor bölgeleri arasındaki Suriye çölünün hâkimi olan mevâlî urbanı, Osmanlı Devleti'nin batıdaki savaşları esnasında 1717 senesinde isyan etmiştir. 1720 senesinde Birecik'ten Basra'ya donanma yapımı için giden kereste gemilerinin mevâlî urbanı tarafından Fırat nehri üzerinde yağmalanması ise bu isyanların zirvesini teşkil etmiştir. Bâbiâli, bu isyanlara Halep, Rakka, Şam, Trablusşam, Bağdat ve civardaki diğer eyalet askerlerinin katıldığı ve Pasarofça Antlaşması sonrasında barış ikliminde şiddeti git-tikçe artan askerî operasyonlarla karşılık vermiştir.

Bütün bu mücadeleler Osmanlılar'ın geniş Suriye ve Irak bölgesini güvenlik ve siyasî nizam açısından bütüncül bir şekilde ele aldıklarını göstermektedir. Bu bütüncül bakış 1720 senesindeki Fırat nehri üzerindeki mevâlî saldırısı sonrasında daha açık şekilde görülmektedir. Ancak devleti ilgilendiren kritik meselelerin istişaresi için bir araya gelen Meşveret Meclisi toplanmış ve Rakka Valisi Ali Paşa istişareler için İstanbul'a bizzat çağrılmıştır. Ayrıca mevâlî sorununun çözümünde doğrudan askerî operasyonların yanında, uzun vadeli planlar da Bâbiâli tarafından devreye sokulmuştur. Bunlardan en önemlisi, Bâbiâli'nin Anadolu'da "itaatsiz" olarak nitelediği göçebe Türkmen ve Kürt aşiretlerini Suriye'de iskân ettiren bir yandan Anadolu'daki güvenlik sıkıntılarını azaltmayı, diğer yandan bu aşiretleri mevâlîye karşı bir denge ve kontrol unsuru olarak Suriye'ye yerleştirmeyi hedeflemesidir. Ayrıca Anadolu'dan zorunlu göç ettirilen göçebe aşiretler, mevâlîlere karşı yapılan askerî operasyonlara askerî destek dahi sağlamışlardır.

Suriye ve Irak'ta Bâbiâli'nin bizzat planladığı ve takip ettiği nizam tesisi çabaları, XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde merkezî iktidarın çevre üzerindeki sınırlarını da ortaya koyması bakımından mühimdir. Mevâlî isyanının temel sebebi, Bâbiâli'nin mevâlî urbanı beyliğini 1680'lerden beri Selemiye ve Deyrûrahbe "sancak beyi" ünvanıyla verdiği Abbas ailesinden alıp, Abdülaziz ailesine geçirmesidir. Abbas ailesinden olan ve daha önce mevâlî urbanı beyliği de yapmış olan Hamd el-Abbas, bu isyanlarda başı çekmiş ve en nihayetinde "eşkıya"lıktan "bürokrat"lığa geçmeyi başararak hedefine ulaşmıştır. Osmanlı hükümeti 1723 baharında Abdülaziz ailesinden Şibli'yi azledip, yerine daha önceleri mevâlî beyi yaptığı, 1716 sonrası "eşkıya" olarak tanıdığı ve asla mevâlî beyi olarak tekrar tayin etmeyeceğini ilan ettiği Hamd el-Abbas'ı mevâlî urbanı beyi olarak atamıştır. Bu süreçte bir yandan Osmanlı Devleti'nin Suriye ve Irak'taki merkezî kontrolünün çok da güçlü olmadığı ortaya çıkmış, diğer yandan İran savaşlarının aciliyeti merkez-çevre pazarlıklarında merkezin elini zayıflatan ana unsur olmuştur.

Bu açıdan bakıldığında Osmanlı merkezi ve Suriye mevâlîleri arasındaki merkez-çevre ilişkilerinde dış ilişkilerin belirleyici dinamiklerden biri

olduğunun altını çizmek gerekir. Gerek Abbas ailesine mensup mevâlilerin, İstanbul'un "itaat"inden çıktıkları ilk dönem olan 1710'larda, gerek yeniden urbân beyliğini ele geçirdikleri 1723 yılında Osmanlı Devleti'nin dış devletlerle ilişkisi pazarlıktaki ana unsur olmuştur. İlk durumda Batı'daki savaşlar sebebiyle imparatorluğun güneydoğusunda oluşan güç boşluğu Abbas ailesi tarafından iyi sezilmiş ve etki alanlarını artırmalarına imkân sağlamıştır. İkinci durumda ise, Osmanlılar'ın İran savaşı sebebiyle sınır bölgesindeki güvenlik zaafını kaldıramayacak kadar riskli bir askerî ve siyasî pozisyonda olması, Abbas ailesinin yeniden mevâlî urbânı beyliğini eline geçirmesini sağlayan temel faktör olmuştur.

Merkez-çevre dinamiklerinde merkezin aleyhine işleyen bu iç ve dış sınırlılıklara rağmen, Osmanlı Devleti, İran'a yönelik topyekün savaş kararı aldığı 1723 yazında Suriye ve Irak'ta siyasî nizamı sağlamış, askerî tahkimatları da gerçekleştirmiştir. Bağdat Valisi Hasan Paşa önderliğinde Irak cephesinden İran'a giren Osmanlı ordusu, Ekim 1723 gibi erken bir tarihte Kirmanşah'ı Osmanlı topraklarına dahil etmiştir. Müteakip yıllarda devam eden savaş sırasında, 1717-1723 yılları arasında yedi sene Osmanlı Devleti'ne isyan etmiş olan Hamd el-Abbas, "Deyrürâhbe ve Selemiye sancak beyi" olarak iç bölgelerden Irak sınırına askerî mühimmat ve zahire taşınmasında görevler üstlenerek, merkezin 1723 senesinde geçtiği "havuç" politikasının başarısını bir mânada tasdik etmiştir.

Teşekkür / Acknowledgments

Bu makalenin ilk versiyonunu okuyup düzeltmelerde bulunan Yusuf Ziya Karabıçak ve Cemal Atabaş'a, dergiye gönderim sonrası yorumları ve geribildirimleri ile önemli katkılar sunan isimlerini bilmediğim hakemlere ve bütün yayın sürecinde gerek içerik gerek imla konusunda makalenin son şeklini almasında önemli katkıları olan *İslam Araştırmaları Dergisi* editörlerine ve yayın kuruluna teşekkürü bir borç bilirim. Bütün katkılara rağmen makaledeki eksik ve yanlışlar bana aittir.

I would like to thank Yusuf Ziya Karabıçak and Cemal Atabaş, who read and corrected the first version of this article, the anonymous referees who made important contributions with their comments, and the editorial board of the *İslam Araştırmaları Dergisi* for their significant contributions in the finalization of the article. All mistakes in the article belong to me.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest

Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

The author declared that there is no conflict of interest.

Mali Destek / Grant Support

Yazar bu çalışma için mali destek almadığını beyan etmiştir.

The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya

Arşiv Belgeleri (Başkanlık Osmanlı Arşivi: BA)

Ali Emîri, AE.SAMD.III, nr. 199-19273 (Evâhir-i Cemâziyelâhir 1131/11-19 Mayıs 1719); nr. 231-22174 (1133/2 Kasım 1720-21 Ekim 1721).

Ali Emîri, AE.SMHD.I, nr. 181-14113 (2 Cemâziyelâhir 1157/13 Haziran 1744).

Cevdet-Askeriye, nr. 818-34781 (Evâhir-i Ramazan 1136/13-22 Haziran 1724).

Cevdet-Bahriye, nr. 149-7106 (2 Rebiülâhir 1111/27 Eylül 1699).

Mühimme Defteri, nr. 111, s. 392 (h. 1343, Evâhir-i Safer 1112/7-15 Ağustos 1700); nr. 111, s. 659 (h. 2349, Evâil-i Receb 1113/2-11 Aralık 1701); nr. 112, s. 210 (h. 759, Evâsıt-ı Zilkade 1113/9-18 Nisan 1702), s. 211 (h. 760, Evâsıt-ı Zilkade 1113/9-18 Nisan 1702), s. 251 (h. 886, Evâsıt-ı Muharrem 1114/7-16 Haziran 1702), s. 258 (h. 921, Evâsıt-ı Muharrem 1114/7-16 Haziran 1702), s. 259 (h. 922, Evâsıt-ı Muharrem 1114/7-16 Haziran 1702), s. 260 (h. 924, Evâsıt-ı Muharrem 1114/7-16 Haziran 1702), s. 260 (h. 925, Evâsıt-ı Muharrem 1114/7-16 Haziran 1702), s. 365 (h. 1311, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1114/3-12 Ekim 1702), s. 375 (h. 1341, Evâhir-i Cemâziyelevvel 1114/13-22 Ekim 1702); nr. 125, s. 130 (h. 525, Evâsıt-ı Muharrem 1129/26 Aralık 1716-4 Ocak 1717), s. 131 (h. 526, Evâsıt-ı Muharrem 1129/26 Aralık 1716-4 Ocak 1717), s. 132 (h. 530, Evâsıt-ı Muharrem 1129/26 Aralık 1716-4 Ocak 1717), s. 133 (h. 531, Evâsıt-ı Muharrem 1129/26 Aralık 1716-4 Ocak 1717); nr. 127, s. 31, 32 (h. 169, Evâsıt-ı Rebiülâhir 1130/14-23 Mart 1718), s. 33 (h. 172, Evâsıt-ı Rebiülâhir 1130/14-23 Mart 1718), s. 353 (h. 1570, Evâil-i Cemâziyelevvel 1131/22-31 Mart 1719), s. 372 (h. 1643 ve 1644, Evâsıt-ı Cemâziyelevvel 1131/1-10 Nisan 1719), s. 378 (h. 1663, Evâsıt-ı Cemâziyelâhir 1131/1-10 Mayıs 1719), s. 378 (h. 1666, Evâsıt-ı Cemâziyelâhir 1131/1-10 Mayıs 1719), s. 381 (h. 1672, 1673, Evâil-i Cemâziyelâhir 1131/21-30 Nisan 1719); nr. 129, s. 9 (h. 38, Evâhir-i Cemâziyelâhir 1131/11-19 Mayıs 1719), s. 16 (h. 68, Evâil-i Receb 1131/20-29 Mayıs 1719), s. 194, 197 (h. 711-713, 721-723, Evâil-i Rebiülâhir 1132/11-20 Şubat 1720), s. 209 (h. 789, 790, Evâhir-i Rebiülâhir 1132/1-10 Mart 1720), s. 243 (h. 931, Evâil-i Cemâziyelâhir 1132/10-19 Nisan 1720), s. 316 (h. 1159, 1160, Evâhir-i Ramazan 1132/27 Temmuz-5 Ağustos 1720), s. 346 (h. 1263, Evâil-i Zilhicce 1132/4-13 Ekim 1720), s. 349, 350 (h. 1273, Evâhir-i Zilkade 1132/24 Eylül-3 Ekim 1720), s. 361-363 (h. 1308, 1310, 1311, 1312, Evâhir-i Zilhicce 1132/24 Ekim-1 Kasım 1720), s. 40 (h. 146, Evâhir-i Receb 1131/9-18 Haziran 1719), s. 42 (h. 152, Evâhir-i Receb 1131/9-18 Haziran 1719), s. 42 (h. 153, Evâhir-i Receb 1131/9-18 Haziran 1719), s. 9 (h. 38, Evâhir-i Cemâziyelâhir 1131/11-19 Mayıs 1719), s. 9 (h. 40, Evâil-i Receb 1131/20-29 Mayıs 1719); nr. 130, s. 16 (h. 40, Evâil-i Safer 1133/2-11 Aralık 1720), s. 211, 212 (h. 622, Evâsıt-ı Zilhicce 1133/3-12 Ekim 1721), s. 236 (h. 698, Evâsıt-ı Muharrem 1134/1-10 Kasım 1721), s. 34, 35 (h. 90, Evâsıt-ı Rebiülâhir 1133/9-18 Şubat 1721), s. 39, 40 (h. 103-106, Evâhir-i Rebiülâhir 1133/19-27 Şubat 1721), s. 39-45 (h. 103-112, Evâhir-i Rebiülâhir 1133/19-27 Şubat 1721), s. 40-43 (h. 107, Evâhir-i Rebiülâhir 1133/19-27 Şubat 1721), s. 48, 49 (h. 148, Evâhir-i Rebiülâhir 1133/19-27 Şubat 1721), s. 55 (h. 163, 164, Evâhir-i Rebiülâhir 1133/19-27 Şubat 1721), s. 55 (h. 165, Evâhir-i Rebiülâhir 1133/19-27 Şubat 1721), s. 69 (h. 190, Evâil-i Cemâziyelevvel 1133/28 Şubat-9 Mart 1721), s. 9 (h. 21, Evâsıt-ı Safer 1133/12-21 Aralık 1720); nr. 131, s. 102 (h. 257, Evâil-i Cemâziyelâhir 1135/9-18 Mart 1723), s. 147 (h. 408, Evâil-i Şaban 1135/7-16 Mayıs 1723), s. 58 (h. 124-129, Evâil-i Cemâziyelevvel 1135/7-16 Şubat 1723); nr. 132, s. 174 (h. 637, Evâhir-i Rebiülâhir 1137/7-15 Ocak 1725); nr. 133, s. 462 (h. 1560, Evâil-i Receb 1139/22 Şubat-3 Mart 1727); nr. 134, s. 84 (h. 308, Evâsıt-ı Ramazan 1139/2-11 Mayıs 1727), s. 87 (h. 316, Evâhir-i Ramazan 1139/12-21 Mayıs 1727); nr. 136, s. 53 (h. 173, Evâsıt-ı Ramazan 1142/30 Mart-8 Nisan 1730); nr. 139, s. 436 (h. 1656, Evâhir-i Ramazan 1146/25 Şubat-5 Mart 1734); nr. 3, s. 169 (h. 463, 28 Muharrem 967/30 Ekim 1559), s. 259 (h. 751, 3 Cemâziyelevvel 967/31 Ocak 1560), s. 263 (h. 764, 13 Cemâziyelevvel 967/10 Şubat 1560), s. 290 (h. 849, 12 Cemâziyelâhir 967/10 Mart 1560).

Diğer Eserler

- 998 numaralı *Muhasebe-i Vilâyet-i Diyâr-ı Bekr ve Arab ve Zü'l-kâdiriyye Defteri: 937/1530*, nşr. Ahmet Özkılınç v.dğr., Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1998.
- Abou-El-Haj, Rifa'at Ali, *The 1703 Rebellion and the Structure of Ottoman Politics*, Leiden: Netherlands Historisch-Archaeologisch Instituut te İstanbul, 1984.
- Aktepe, Münir, "İpşir Mustafa Paşa", *DİA*, 2000, s. 375-376.
- Barkey, Karen, *Bandits and Bureaucrats: The Ottoman Route to State Centralization*, Ithaca: Cornell University Press, 1996.
- Ceylan, Ebubekir, "Carrot or Stick? Ottoman Tribal Policy in Baghdad, 1831-1876", *International Journal of Contemporary Iraqi Studies*, 3/2 (2009): 169-186.
- Dağlı, Murat, "The Limits of Ottoman Pragmatism", *History and Theory*, 52 (2013): 194-213.
- Douwes, Dick, *The Ottomans in Syria: A History of Justice and Oppression*, London-New York: IB Tauris, 2000.
- Güngörürler, Selim, *Diplomacy and Political Relations between the Ottoman Empire and Safavid Iran, 1639-1722* (doktora tezi), Georgetown University, Washington, 2016.
- İnalçık, Halil, "State, Sovereignty and Law during the Reign of Süleymân", *Süleymân the Second and his Time*, ed. Halil İnalçık - Cemal Kafadar, The Isis Press, 1993, s. 59-92.
- Kasaba, Reşat, *A Moveable Empire: Ottoman Nomads, Migrants, and Refugees*, Seattle: University of Washington Press, 2010.
- Kırca, Ersin, *Sadaret Yazışmalarım Hâvî Bir Münşeat Mecmuası: 1114-1116/1703-1704* (doktora tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2015.
- Klein, Janet, *The Margins of Empire: Kurdish Militias in the Ottoman Tribal Zone*, Stanford: Stanford University Press, 2011.
- Küçükkaşçı, Mustafa Sabri, "Irak", *DİA*, 1999, s. 85-86.
- Küveli, Özer, "Irak-ı Arap'ta Osmanlı-Safevi Mücadelesi (XVI-XVII. Yüzyıllar)", *History Studies*, Ortadoğu özel sayısı (2010): 227-244.
- Lockhart, Laurence, *The Fall of the Safavî Dynasty and the Afghan Occupation of Persia*, Cambridge: Cambridge University Press, 1958.
- Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İşkânı*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1987.
- Parry, Vernon J., "The Period of Murad IV, 1617-1648", *The History of the Ottoman Empire to 1730*, ed. Michael A. Cook, Cambridge: Cambridge University Press, 1976, s. 133-156.
- Râşid Mehmed Efendi - Çelebizâde Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli*, ed. Abdülkadir Özcan v.dğr., I-III, İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.
- Rayfield, Donald, *Edge of Empires: A History of Georgia*, London: Reaktion Books, 2012.
- Saçmal, Muhammet Habib, *Sunni-Shiite Political Relations in the First Half of the Eighteenth Century and Early Modern Ottoman Universal Caliphate* (doktora tezi), University of California, Davis, 2021.
- Samarđzić, Nikola, "The Peace of Passarowitz, 1718: An Introduction", *The Peace of Passarowitz, 1718*, ed. Charles Ingrao v.dğr., West Lafayette: Purdue University Press, 2011, s. 9-37.
- Shay, Mary Lucille, *The Ottoman Empire from 1720 to 1734: As Revealed in Despatches of the Venetian Baili*, Westport: Greenwood Press, Publishers, 1978.
- Silâhdar Mehmed Ağa, *Nusretnâme: Tahlil ve Metin*, haz. Mehmet Topal (doktora tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2001.

- Winter, Stefan, "Aufstieg und Niedergang des osmanischen Wüstenemirats (1536–1741): Die Mawali-Beduinen zwischen Tribalisierung und Nomadenaristokratie", *Saeculum*, 63/2 (2013): 249-263.
- Winter, Stefan, "Osmanische Sozialdisziplinierung am Beispiel der Nomadenstämme Nordsyriens im 17.–18. Jahrhundert", *Periplus: Jahrbuch für außereuropäische Geschichte*, 13 (2003): 51-70.
- Yiğit, Ahmet, "Osmanlı Devleti'nin Payas ve Birecik Limanları Üzerinden Bağdat'a Askeri Malzeme Nakline Dair Ayıntab Şer'iyye Sicillerinden Bazı Belgeler", 38. ICANAS: Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15. 09. 2007-Ankara): Bildiriler, Ankara 2012, VII, 3397-3418.
- Ze'evi, Dror, *An Ottoman Century: The District of Jerusalem in the 1600s*, Albany: State University of New York Press, 1996.

Peace in the West, War in the East: Reestablishing Order in Syria and Iraq after the Treaty of Passarowitz (1718-1722)

Summary

The Passarowitz Treaty (1718) ended the war between the Ottoman Empire and Austro-Venetian alliance that started in 1715. The treaty established a relatively stable peace in the western front of the Ottoman Empire, which had experienced protracted wars since the Ottoman siege of Vienna in 1683. Four years after the Passarowitz Treaty, a new period of wars that would last the next 25 years had begun. This article explores the efforts of the Sublime Porte to reestablish order and authority in today's Syria and Iraq between 1718 and 1722.

After peace in the west and before a possible war in the east, what kind of a restoration perspective did the central Ottoman authority have in Iraq, a region situated at the southeastern border of the empire? What local factors and dynamics did the Sublime Porte see as primary threats to the region's security? To what extent did the Porte perceive Syria and Iraq as interconnected? How were the relationship dynamics between the imperial center and the southeastern regions shaped in the first half of the eighteenth century? What difficulties did the central policies face in the field, and to what extent were these policies successful?

This article aims to explore these questions using Ottoman archival sources together with Ottoman chronicles of the time. One of the article's main arguments is that the Sublime Porte considered Iraq and Syria interconnected in terms of security and created security policies for both regions with a comprehensive perspective. The Porte sent imperial orders in the spring of 1719 to reestablish order in Baghdad and Basra. They emphasized the importance of suppressing the Bedouin Arab and nomadic Turkmen tribal rebellions, ensuring the cultivation of agricultural lands, protecting the Baghdad pilgrimage route, and establishing thorough security and order in the border regions. However, the real challenge came from the Mawali Bedouin tribes, which directly affected the military preparations in Basra and threatened the trade and pilgrimage routes connecting Iraq and Syria. The Mawali, who controlled the great Syrian Desert, rebelled in 1717 during the Ottoman wars in the west. Mawali's looting of the timber ships sailing from Birecik to Basra to construct a navy in 1720 constituted the peak of

these revolts. The Sublime Porte responded to these rebellions with consecutive military operations conducted by provincial soldiers. During the decision-making process, provincial governors were personally invited to Istanbul for consultations. In addition to direct military operations in dealing with the Mawali problem, the Porte also put long-term plans into effect. The government resettled several nomadic Anatolian Turkoman and Kurdish tribes, which it described as “disobedient,” to counterbalance the Mawali. Moreover, the resettled nomadic tribes provided military support for the military operations against the Mawali in different parts of Syria.

The efforts to reestablish order in Syria and Iraq were also important in terms of revealing the central government's limited authority at the periphery in the first quarter of the eighteenth century. The main reason for the Mawali revolt was that the Sublime Porte dismissed a certain Mawali Bey, the official leader of the Mawali, from his post, who was from the Abbas family, whose members had occupied the post since the 1680s. Instead, the Ottoman government installed Shibli, from Abd al-'Aziz family, to the same post. Hamd al-Abbas, who was from the Abbas family and had previously served as a Mawali Bey, took the lead in these rebellions and eventually achieved his goal by transitioning from “bandit” to “bureaucrat.” The Ottoman government dismissed Shibli in the spring of 1723 and appointed Hamd al-Abbas, who had been recognized as a “bandit” since 1716, and declared that no one from the Abbas family would ever occupy the post of Mawali beyi. This struggle against the Mawali shows that the central control of the Ottoman Empire in Syria and Iraq was not very strong, and the urgency of the Iranian wars weakened the center's hand further in the center-periphery negotiations.

Despite all these limitations, when the Ottoman government decided to launch an all-out war against Iran in the summer of 1723, the political order was mostly reestablished, and military preparations were completed in the broader Syria and Iraq regions. The Ottoman army, which entered Iran from the Iraqi front under the leadership of Baghdad governor Hasan Pasha, incorporated Kirmanshah into the Ottoman lands as early as October 1723. During the war that continued in the following years, Hamd al-Abbas, who had rebelled against the Ottoman Empire for seven years between 1717 and 1723, took on duties of transporting military ammunition and grain from the interior regions to the Iraqi border.